

[7] Менчинская Н.А., Моро М. И. Вопросы методики и психологии обучения арифметики в начальных классах. - М.: Просвещение, 1965.- 224 с.

[8] Методика начального обучения математике: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец-ти «Педагогика и методика начального обучения» / Под ред. Л. Н. Скаткина. - М.: просвещение, 1972.- 320 с.

[9] Омирбекова, К.К. Казахские народные игры на логопедических занятиях: учебно-методическое пособие. / К.К. Омирбекова, Г.С. Оразаева. – Алматы: Альманахъ, 2021. – 66 с.

[10] Б.Ә. Төтенаев. Қазақтың ұлттық ойындары. – Алматы: Ғылым, 1978. – 94

[11] Математика. 1-4 классы: коррекционно-развивающие задания и упражнения/авт.-сост. Е.П.Плешакова -Волгоград:Учитель,2009. - С.159-186.

МРНТИ 14.29.25

УДК 376.32

Б.М.Мажинов¹ Г.Қ.Сарсенбаева²

*¹Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Phd, қауымд. профессор,
bagdat_1969@gmail.ru*

*²Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің
7М01902-Арнайы педагогика: Логопедия мамандығының 2 курс магистранты,
guljaina220900@gmail.com
Алматы қ, Қазақстан*

КӨРУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ВЕРБАЛЬДЫ ЕМЕС ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ҚАБІЛЕТІН ТЕАТРАНДЫРЫЛҒАН ОЙЫН АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Мақалада театрландырылған ойын жағдайында көру қабілеті бұзылған мектеп жасына дейінгі балалардағы вербалды емес қарым-қатынас әдістері мен қалыптастыру ерекшеліктері қарастырылады. Көру қабілеті бұзылған балалар үшін қарым-қатынас ол-қоршаған әлем туралы ақпарат алудың тиімді құралы және де құрдастарымен, сондай-ақ ересектермен әлеуметтену тәсілі болып табылады.

Түйінді сөздер: көру қабілеті бұзылған мектеп жасына дейінгі балалар, вербалды емес қарым-қатынас, эмоциялар, вербалды емес қарым-қатынас құралдары.

Б.М.Мажинов¹ Г.Қ.Сарсенбаева²

*¹Казахский национальный женский педагогический университет, Phd, ассоциированный
профессор, bagdat_1969@gmail.ru*

*²Казахского национального педагогического университета имени Абая
Магистрант 2 курса специальности 7М01902-Специальная педагогика: Логопедия,
guljaina220900@gmail.com
г.Алматы, Казахстан*

ФОРМИРОВАНИЕ НЕВЕРБАЛЬНОГО ОБЩЕНИЯ ДОШКОЛЬНИКОВ С НАРУШЕНИЕМ ЗРЕНИЯ ЧЕРЕЗ ТЕАТРАЛИЗОВАННУЮ ИГРУ

Аннотация

В статье рассматриваются методы и особенности формирования невербального общения у дошкольников с нарушением зрения в условиях театрализованной игры. Для детей с нарушениями зрения общение является эффективным средством получения информации об окружающем мире, а также способом социализации со сверстниками, а также со взрослыми.

Ключевые слова: дошкольники с нарушением зрения, невербальное общение, эмоции, средства невербального общения.

B.M.Mazhinov¹ G.K.Sarsenbayeva²

¹*Kazakh National Women's teacher training University, Phd, associate professor, bagdat_1969@gmail.ru*

²*Kazakh National Pedagogical University named after Abai*

2nd year master's student of specialty 7M01902-Special pedagogy: Speech Therapy

guljaina220900@gmail.com

Almaty, Kazakhstan

FORMATION OF NON-VERBAL COMMUNICATION OF PRESCHOOL CHILDREN WITH VISUAL IMPAIRMENTS THROUGH THEATRICAL PLAY

Annotation

The article discusses the methods and features of the formation of non-verbal communication in preschool children with visual impairments in the conditions of a theatrical game. For children with visual impairments, communication is an effective means of obtaining information about the world around them, as well as a way of socialization with peers, as well as with adults.

Key words: preschool children with visual impairments, non-verbal communication, emotions, means of non-verbal communication.

Кіріспе.

Коммуникативті дағдылар кез – келген танымдық қызметті жүзеге асырудың негізі болып табылады, оның ішінде бірінші кезекте-оқу. Қарым – қатынас дағдылары-бұл басқа адамдармен қажетті байланыс орнату және қолдау мүмкіндігі. Тиімді қарым-қатынас серіктестердің өзара түсіністігінде үлкен сенімділікке қол жеткізумен, жағдайды және қарым-қатынас тақырыбын жақсы түсінумен сипатталады, бұл проблемаларды шешуге ықпал етеді, ресурстардың оңтайлы шығындарымен мақсаттарға қол жеткізуді қамтамасыз етеді.

Г.М.Андрееваның пікірінше, қарым-қатынастың коммуникативті жағы (тар мағынада) қарым-қатынас жасайтын адамдар арасында ақпарат алмасудан тұрады. Кең мағынада "қарым-қатынас әрекеті, өзара түсіністікке негізделген екі немесе одан да көп адамдар арасындағы байланыс; бір адамның екіншісіне немесе бірқатар адамдарға ақпарат беру" деп түсіндіріледі.

Арнайы балабақшада көру қабілеті бұзылған балалармен жұмыс істеудің маңызды элементтерінің бірі-театрландырылған іс-шаралар. Көру қабілеті бұзылған балалардағы театрландырылған іс-әрекет процесінде қарым-қатынас нысандары мен құралдары жетілдіріледі, балалардың бір-бірімен тікелей қарым-қатынасы қалыптасады, коммуникативті дағдылар жақсарады. Мектепке дейінгі жаста алғаш рет құрдастары мен айналасындағы адамдар тарапынан жақсы қарым-қатынас қажет, бала оны түсініп, қабылдағысы келеді. Театрландырылған іс-әрекетте балалар бір-біріне қарайды, бір-бірін бағалайды және осындай бағалауларға байланысты өзара жанашырлық танытады немесе мүлдем көрсетпейді. Театрландырылған іс-әрекет және оған дайындық барысында балалар арасында ынтымақтастық, өзара көмек, еңбек бөлінісі мен кооперациясы, бір-біріне қамқорлық пен көңіл бөлу қатынастары қалыптасады. Балалар ақпаратты қабылдауға және жеткізуге, сұхбаттасушының, көрермендердің реакцияларына назар аударуға және оларды өз іс-әрекеттерінде ескеруге үйренеді. Театрландырылған іс-шаралар көптеген мәселелерді шешуге мүмкіндік береді. В.А. Феоктистова, Т.П. Головина және басқалардың еңбектерінде көру қабілеті бұзылған мектеп жасына дейінгі балалардың театрландырылған қызметі барысында шешілетін бірқатар міндеттер көрсетілген. Авторлар білім беру және түзету-педагогикалық міндеттерін анықтаған.

Тәрбиелік және білім беру міндеттері:

-балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, олардың қиялдауға және қалағанын іс жүзінде жүзеге асыруға деген ұмтылысы; балалардың театр шығармашылығын, көркемдік және жеке қабілеттерін дамытуға ықпал ету;

-балаларды сөйлеуде сөйлеу әдістерін шебер қолдануға үйрету: интонация, логикалық стресс, экспрессивтілік, кідірістер, дауыс күші; қарым-қатынас дағдыларын тәрбиелеу: достық қарым-қатынас, ойын серіктесінен кем түсу, серіктестермен өз іс-әрекеттерін үйлестіру қабілеті; театрдағы мінез-құлық мәдениетін тәрбиелеу.

Түзету-педагогикалық міндеттері:

-қозғалыс дәлдігі мен үйлестіруді дамыту, шағын және үлкен кеңістікке (экран, сахна) шығу мүмкіндігі; вербалды және вербалды емес қарым-қатынас құралдарын дамыту (көркемдік бейнені

берудегі қимылды, қозғалысты және сөзді байланыстыруға үйрету); түс қабылдауды дамыту; эмоционалды-ерікті қызметті дамыту, жаңа қызмет түрлеріне бейімделуді дамыту.

Талқылау.

Мектеп жасына дейінгі баланың жеке басын қалыптастыру, оның ішкі әлемін дамыту үшін құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынас жасауы, коммуникативті мәдениетті игеруі үлкен маңызға ие болып табылады. Коммуникативті мәдениеттің құрамдас бөліктерінің бірі-балалардың вербалды және вербалды емес қарым-қатынас құралдарын игеруі, оларды әртүрлі коммуникативті жағдайларда орынды пайдалану қабілетін қалыптастыру. Коммуникативті дағдыларды қалыптастыру бойынша жұмыс барлық қызмет түрлерінде тұрақты және органикалық түрде енгізілуі керек. В. Е. Боброва, Т. П. Головина, Г. В. Григорьева, В. З. Денискина, А. Г. Литвак, Г. В. Никулина, Л. И. Плаксина, Л. И. Солнцева және басқалар көру қабілетінің бұзылуы ақпараттың жоғалуына немесе бұрмалануына әкелетінін атап көрсетеді, яғни мимика, ым-ишара, поза. Г.В.Григорьеваның айтуынша, қалыпты дамып келе жатқан құрдасымен салыстырғанда көру қабілеті бұзылған мектеп жасына дейінгі бала вербалды емес қарым-қатынас құралдарын аз меңгерген болады. Балалар іс жүзінде ересектермен және құрдастарымен қарым-қатынаста көрнекі қимылдарды, мимиканы қолданбайды, серіктесінің көңіл-күйінің өзгергенін байқамайды.

Мектеп жасына дейінгі көру патологиясы бар балаларды вербалды емес қарым-қатынас құралдарын түсінуге, көбейтуге және қолдануға үйретудің өзіндік ерекшелігі бар және көп жұмысты талап етеді (Г.В. Григорьева, В. З. Денискин, В. Е. Бобров және т. б.). Бұл көру қабілеті шектеулі балалардың экспрессивті қозғалыстар туралы толық емес ақпарат алуына байланысты. Сонымен қатар, объектілерді тану (мимиканы, қимылдарды, позаларды қабылдау) оларда баяу жүреді. Бұл кемшіліктер, сайып келгенде, көру қабілеті бұзылған адамдардың қоғамда қалыпты көретін адамдарға бейімделуін қиындатады. Сондықтан, вербалды емес қарым – қатынас құралдарын қалыптастыру бойынша жұмыс балалардың біртіндеп мимика мен ым-ишараның сипаты белгілі бір сәтте кіммен қарым-қатынас жасайтындығына, олардың қоғамда болу тәсіліне байланысты екенін білуге бағытталуы керек.

И.Г. Корнилованың пікірінше, театрландырылған ойындағы рөлдердің шығармашылық қойылымы сюжеттік рөлдегі шығармашылықтан айтарлықтай ерекшеленеді. Театрландырылған ойында кейіпкердің бейнесі, оның негізгі белгілері, әрекеттері, тәжірибесі шығарманың мазмұнымен анықталады. Баланың шығармашылығы кейіпкердің шынайы бейнесінде көрінеді. Мұны жүзеге асыру үшін оның неге бұлай істейтінін түсіну керек, оның жағдайын, сезімдерін елестету керек, яғни, оның ішкі әлеміне ену. Балалардың эмоционалды жауаптылығын тәрбиелеудің бір құралы-арнайы әңгімелер ұйымдастыру. Әңгімелер баланың басқа балалармен қарым-қатынастың әлеуметтік қолайлы нормаларын түсіну ерекшеліктерін және практикалық іс-әрекет барысында туындайтын қарым-қатынастардағы эмоционалды тәжірибесінің ерекшеліктерін анықтайды. Көрнекі құралдар эмоцияларды тануда үлкен көмек көрсете алады-балалар мен ересектердің өміріндегі жағдайларды бейнелейтін арнайы таңдалған сюжеттік суреттер. Басқалармен қарым-қатынастағы өзіндік эмоционалды тәжірибеге сүйене отырып, балалар кейіпкерлердің нақты әрекеттері мен тәжірибелеріне сүйене отырып, жағдайдың әлеуметтік-моральдық мағынасын ашады. Мұғалім балалардың назарын эмоционалды күйлерді жақсы жеткізетін экспрессивті иллюстрацияларға аударуы керек, қозғалыстардың ерекшеліктеріне, бет-әлпетіне, көзқарасының сипатына, күлімсіреуіне, позасына және т. б.

Балаларды ойынға үйрету мәселесі бойынша педагогикалық әдебиеттерде ойын-қалыпты және көру қабілеті бұзылған баланың өмірінің ажырамас бөлігі болып табылатындығы көрсетілген. Оның көмегімен ол қоршаған әлемді біледі, адамдар, заттар арасындағы байланысты игереді, отбасы мен қоғамдағы рөлін біледі. Ойын арқылы бала алдыңғы ұрпақтар жинаған білімді алады. Ойын бұл баланы ересектердің тәуелсіз өміріне кіруге дайындайды. Дәстүр бойынша барлық балалар ойындары екі үлкен топқа бөлінеді: ережелері бар ойындар және белгілі бір ережелері жоқ ойындар.

Бірінші топтағы қозғалыс ойындарына: "тұзақ", "Қаз-қаз", "қоңырауды ұста" және т. б. дидактикалық ойындар: лото, домино.

Екінші топ анағұрлым ауқымды және мыналарды қамтиды: құрылыс-конструкторлық ойындар-текшелерден және басқа да құрылыс материалдарынан әр түрлі ғимараттар жасау (бекіністер, машиналар, пароходтар және т. б.), "конструктор" түріндегі ойындар және мектепке дейінгі жаста жиі кездесетін, балаға өзінің рөлін қабылдауға мүмкіндік беретін шығармашылық рөлдік ойындар. Ең көп тарағандары-тұрмыстық сюжеттерге арналған ойындар: "ана мен қыздары", "аурухана", "дүкен" және

т.б. Бұл ойындарда балалар қоршаған ортаған алған ақпараттарын ойын барысында көрсетеді. Ойынның бұл түрін игеру әсіресе көру қабілеті нашар балалар үшін өте маңызды, өйткені белгілі бір шектеулер немесе ережелер жоқ. Театрландырылған ойында ғана бала қателесуден қорықпай, айналасындағы заттардың қасиеттерін біліп, басқа балалармен қарым-қатынасты өз бетінше құруға тырысып, белгілі бір кейіпкерге тән мінез-құлық түрін дамыта алады. Бала ойында көптеген өмірлік дағдыларды игереді және де бұл оған болашақта көмегін тигізетін болады. Көру кемістігі оларға қоршаған заттарды толық қабылдауға, ересек адамның іс-әрекеттеріне еліктеуге кедергі келтіреді. Осы кезеңде педагог баланы қоршаған әлемді қабылдау кезінде есту, жанасу, иіс сезу және дәм сезу қабілеттерін дұрыс қолдануға үйрету және олардың ойын ішіндегі әсерлерін көрсетуі тиіс. Балаға заттармен, ойыншықтармен, басқа балалармен ойнауды үйренуге көмектесу керек. Баланың қолын басқара отырып, ол қолымен және денесімен қандай қимылдар жасау керектігін түсіндіру керек. Өкінішке орай, ол мұны көру қабілеті сақталған балалар сияқты еліктеу арқылы үйренбейді, оған педагог пен ата-ананың қолдауы мен қатысуы өте маңызды.

Нәтижелері.

Педагогикалық тәжірибелік эксперимент үш кезеңнен тұрады:

1. Анықтаушы эксперимент
2. Қалыптастырушы эксперимент
3. Бақылау эксперименті

Анықтаушы эксперименттің мақсаты – мектеп жасына дейінгі көру қабілеті нашар балалардың қарым-қатынасқа оңай түсуіне арналған әдістемелер дайындау.

Анықтаушы эксперименттің міндеттері:

1. Мектеп жасына дейінгі көру қабілеті нашар балалардың қарым-қатынас ерекшеліктерін анықтау.
2. Мектеп жасына дейінгі қабілеті нашар балалардың қарым-қатынас құрудағы қиындықтарын түзетуге арналған әдістемелер жүргізу.

Анықтаушы эксперимент әдістемелері:

- 1 Әдістеме «Бақылау картасы»

- 2 Әдістеме «Н. Я. Семаго Эмоционалды тұлға»

Эксперимент Алматы қаласының №7 мектепке дейінгі ұйымында, арнайы түзету топтарында жүргізілді. Сондай-ақ тәжірибеге топтан 10 бала қатысты, олардың ішіндегі – 4 бала – эксперимент тобында және 6 бала – бақылау тобында. Балалардың көпшілігінде көру қабілетінде ақау бар. Эксперименттің жалпы мақсаты: көру қабілеті зақымдалған мектеп жасына дейінгі балалардың қарым-қатынас қабілетін дамыту.

Эксперименттің негізгі міндеттері (мақсаты немесе кезеңдері):

1. Анықтаушы және қалыптастырушы топты анықтау
2. Қалыптастырушы топпен жүргізілетін әдістемелер
3. Қалыптастырушы топтың қорытындысы

Анықтаушы эксперимент барысында көру қабілеті зақымдалған мектеп жасына дейінгі балалардың қарым-қатынас қабілетін анықтау мақсатында мынадай зерттеу әдістері қолданылды.

№1 әдістеме «Бақылау картасы»

Бақылау картасына оқушылардың күнделікті өмір жағдайындағы агрессиясының деңгейі жайлы ақпарат еңгізіледі. Агрессия деңгейін 19 көрсеткіш бойынша анықтаймыз.

Нәтижелерді бағалау:

- 0 – оқушыда ондай сипаттама мүлдем байқалмайды
- 1 – сирек байқалды
- 2 – кейбір кездері байқалады
- 3 – нақты байқалады
- 4 – күнделікті мінез-құлық болып келеді

Даму деңгейі туралы қорытынды:

I деңгей (0-ден 65 баллға дейін) «жақсы» – бұл баланың мінез-құлқында патологиялық агрессия жоқ. Бала көбінесе пайда болған агрессияны өздігінен жеңе алады

II деңгей (65 – 130 балл) «орташа» – агрессияның патология ретінде бекітілуінің қауіпті көрсеткіші. Бала өзін-өзі игеруінде сырттан көмекті қажет етеді

III деңгей (130 – 195 балл) «төмен» – оқушыда патологиялық агрессия бар. Мінез-құлық пен эмоциялық бұзылыстарын игеруде міндетті педагогикалық-психологиялық көмекті қажет етеді

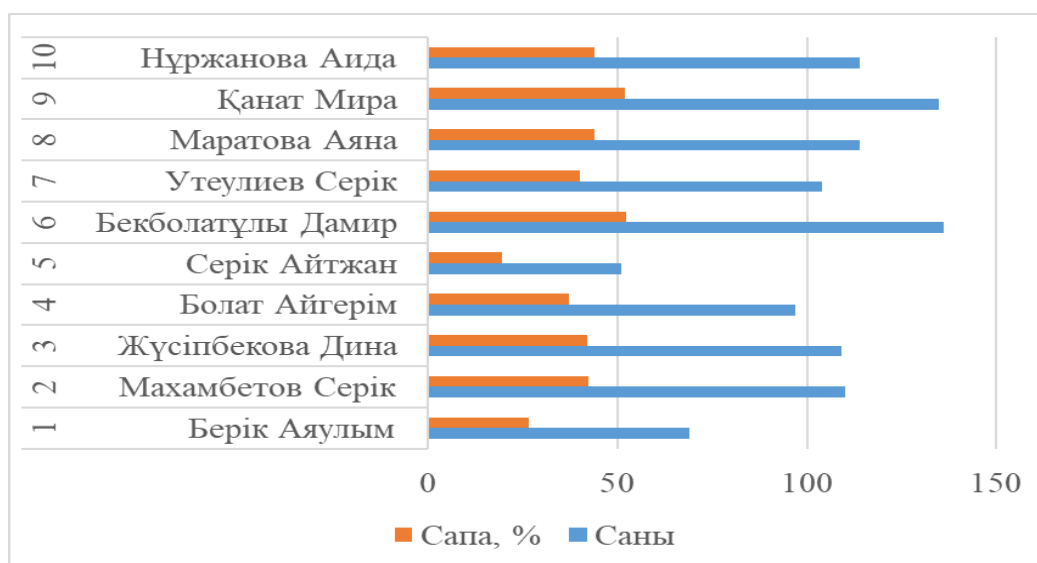
IV деңгей (195 – 260 балл) «өте төмен» – медициналық емдеуді қажет ететін елеулі мінез-құлық пен эмоция өзгерісі бар.

Қорытынды.

Бұл әдістеме нәтижесінде 10 оқушының 1-і I деңгейде, 2-і III деңгейде, ал қалғандары II деңгей шекарасында екені анықталды. Яғни, балалардың басым көпшілігі агрессиямен күресуде сырттан педагогикалық-психологиялық көмекті қажет етеді. Әдістеме қорытындысының сандық және сапалық көрсеткіші №1 кестеде көрсетілген.

Кесте 1. 1- әдістеме бойынша сандық және сапалық көрсеткіш

№	Баланың аты-жөні	Бақылау картасының нәтижесі	
		саны	сапасы
1	Берік Аяулым	69	26.5%
2	Махамбетов Серік	110	42.3%
3	Жүсіпбекова Дина	109	41.9%
4	Болат Айгерім	97	37.3%
5	Серік Айтжан	51	19.6%
6	Бекболатұлы Дамир	136	52.3%
7	Утеулиев Серік	104	40%
8	Маратова Аяна	114	43.8%
9	Қанат Мира	135	51.9%
10	Нұржанова Аида	114	43.8%

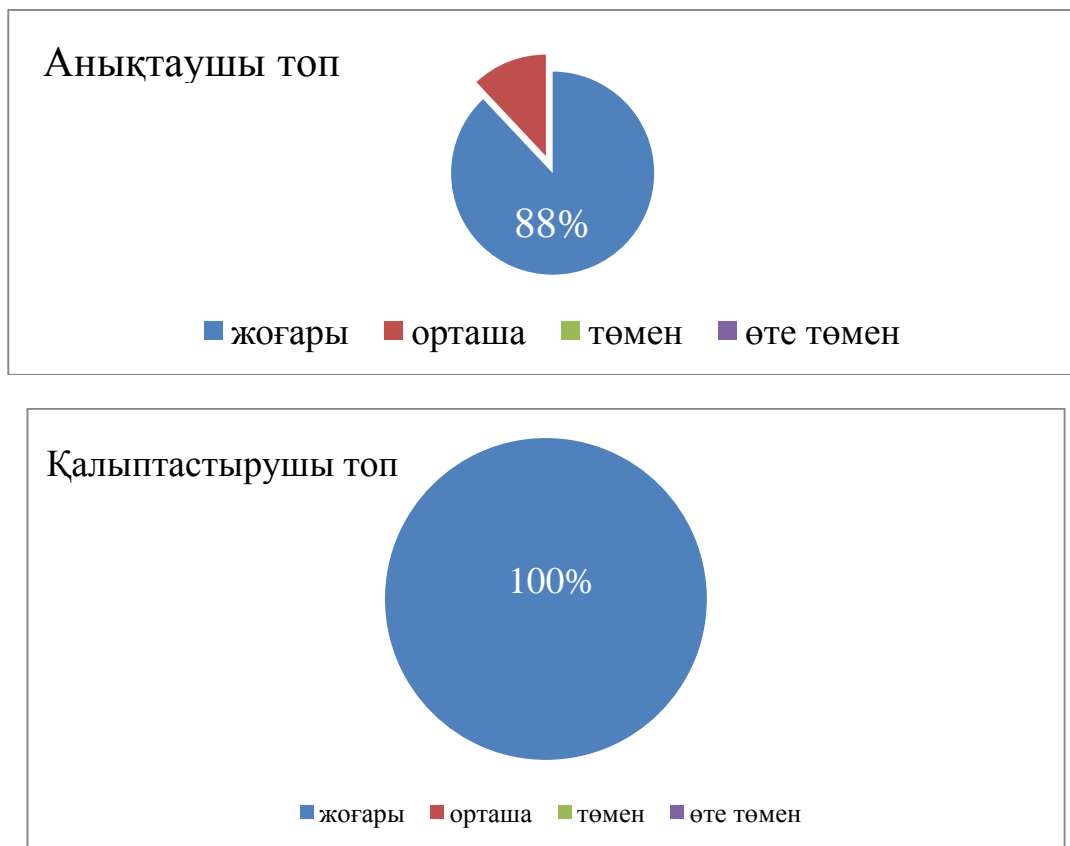

Сурет 1. 1-әдістеме бойынша сандық және сапалық көрсеткішінің диаграммасы

№2 әдістеме. Эмоционалды тұлға

Біздің жұмыс барысында көру қабілеті бұзылған мектеп жасына дейінгі балаларға Н. Я. Семагоның "эмоционалды тұлғалар" әдістемесі бойынша сауалнамалар жүргіздік, бұл тапсырма 3 эмоционалды күйдің (ашу, қайғы (мұңаю), қуаныш) графикалық бейнелерін балалар табу қажет.

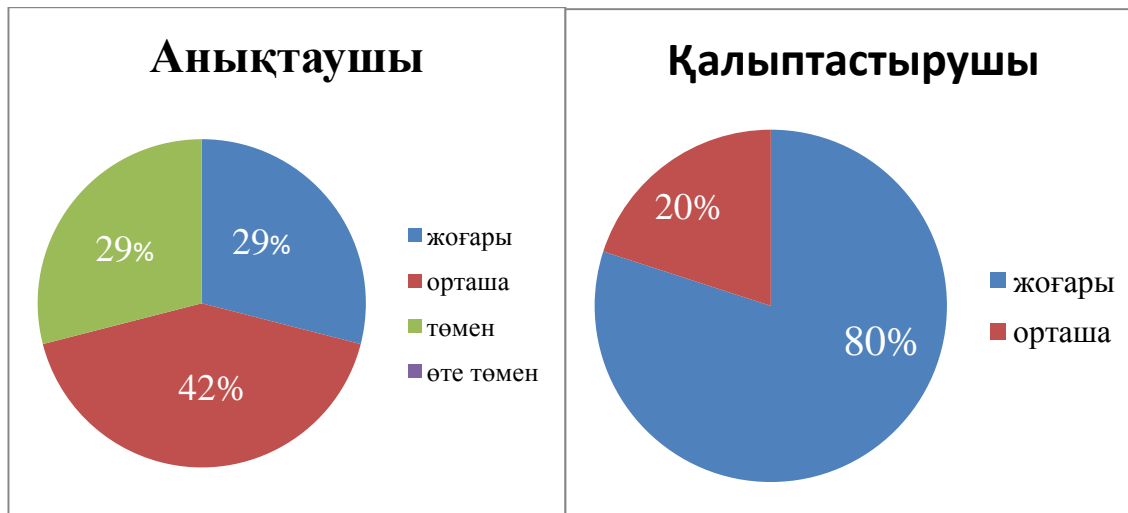
Балалардың 88% - ы үш эмоционалды күйдің графикалық бейнелерін бірден таныды. Жалпы үлгінің 12% -ын балаларға тану қиынға соқты. Жалпы, балалардың көпшілігінде ашу, қайғы және қуаныш сияқты суреттерді тануда үлкен қиындықтар болған жоқ. Олар ұсынылған эмоцияларды еш қиындықсыз анықтады.

Сурет.2 . Анықтаушы және қалыптастырушы эксперимент кезеңдеріндегі эмоционалды күйлердің графикалық бейнелерін танудың деңгейлік сипаттамалары

Баланың эмоционалды саласын зерттеу әдістемесі бойынша алынған мәліметтер (Л. П. Стрелкова) балалардың вербалды емес экспрессивті қарым-қатынас құралдарын қолдану ерекшеліктерін қарастыруға және зерттеуге мүмкіндік берді. Біз балаларға олардың сахнада өнер көрсететін актерлер екенін елестетуді ұсындық. Әр балаға келесі эмоционалды күйлерді көрсетіп, өзінің талантын көрсетуді өтіндік: көңілді, қайғылы, қорқынышты, ашуланған, таңырқаған. Тек 29% балалар эмоцияларды бейнелеуде экспрессивті құралдарды қолданудың жоғары деңгейіне ие екен. Бұл балалар мимика мен пантомимиканың көмегімен 4-тен 5-ке дейін эмоционалды күйлерді көрсете алды. Эмоционалды күйлерді көрсету кезінде біз бұл балалардың экспрессивті құралдарды жақсы меңгергенін көрдік, бірақ олар мимика мен пантомимиканы бір уақытта қолдана алмады. Содан кейін олар басқа вербалды емес құралдарды қолдана отырып, қажетті эмоционалды күйге "қосыла бастады". Орташа деңгей 42% көрсетті. Балалар таңдану мен қорқыныш эмоциясын бейнелеуде қиындықтарға тап болды. Балаларға қайғы, қорқыныш және таңдану эмоцияларының қосымша ауызша сипаттамасы қажет болды. Сурет кезінде басты назар дауысқа аударылды. Төмен деңгей жалпы үлгінің 29%-ын құрады. Мұнда балалармен жеке жұмыс, егжей-тегжейлі ауызша түсініктеме қажет болды. Балалар эмоционалды күйлерді көрсету кезінде мимика мен пантомимиканы әрең қолдана алды, олардың бетінде көрсетілген эмоционалды күйлерді түсіну қиынға соқты. Қорытынды кезеңде біз балалардың 80%-ы экспрессивті құралдарды қолданудың жоғары деңгейін

көрсетсе, қалған 20%-ы орташа деңгейде. Өткізілген сабақтарда балалар эмоционалды күйлерді тек дауыстың көмегімен ғана емес, сонымен қатар мимика, жүріс, позаның көмегімен де жеткізуге болатындығын білді. Балалар дауыспен жұмыс істеуді үйренді: интонация, кідірту, мәтінді мәнерлеп оқу.

Сурет 3. Анықтаушы және қалыптастырушы эксперимент кезеңдерінде эмоционалды күйлерді бейнелеу кезінде экспрессивті құралдарды қолданудың деңгейлік сипаттамалары

Осылайша, "эмоциялар театры" театрландырылған қызметі бойынша қосымша сабақтар балаларды эмоционалды күйлерді түсінуге үйретеді. Көбінесе, тіпті көру қабілеті бар адамдар тұрғысынан ең қарапайым позалар, қимылдар, мимика көру проблемалары бар балаларда қиындықтар туғызады, өйткені олар баланың практикалық іс-әрекетінде бекітілмеген. Көру қабілеті бұзылған мектеп жасына дейінгі балалар үлкен кеңістіктегі объектілерді қабылдауда, қозғалыстардың дәлдігі мен үйлестіруінде, қалыпта қиындықтарға тап болады. Бұл кемшіліктер пантомимиканың дамуын тежейді және ұжымдағы балалардың дербес бейресми қарым-қатынасын қиындатады. Сабақта балалар вербалды емес қарым-қатынас құралдарымен жұмысын жалғастырады. Болашақта сабақтарда алған барлық вербалды емес қарым қатынас дағдыларын балалар күнделікті өмірде өздерінің эмоциялары мен айналасындағы адамдардың жағдайын түсіну үшін қолдана алады.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Алексеев, И. А. Теоретико-прикладные подходы к изучению проблем формирования коммуникативной сферы у лиц с ограниченными возможностями здоровья : монография / И. А. Алексеев, А. А. Вебер, М. Н. Кропачева. — Шадринск: ШГПУ, 2021. — С.55. — Текст : электронный // Лань: электронно-библиотечная система. — URL: <https://e.lanbook.com/book/224597> (дата обращения: 01.10.2023)

2. Буцук, Т. В. Театрализованная деятельность в коррекционно-развивающей работе с детьми, имеющими нарушения зрения : практическое пособие для педагогов / Т. В. Буцук, Л. Б. Осипова. — Челябинск: Цицеро, 2013. — 55 с. — Текст: электронный. — URL: <http://elibrary.ru/xmlui/bitstream/handle> (дата обращения: 01.10.2023).

3. Феоктистова, В. А. Развитие навыков общения у слабовидящих детей : учеб. пособие / В. А. Феоктистова ; Под редакцией Л. М. Шипицыной. — Санкт-Петербург : Речь, 2005. — 128 с.

4. Жуковина, Ю.В. Специфика формирования коммуникативных умений действий у младших школьников/ Ю.В.Жуковина // Молодой ученый. - 2016. - №7.6. - С. 78-80

5. Андреева, Г.М. Социальная психология / Г.М. Андреева. - М.: ПРОТОС, 2013. - 488с.